

Kes Kadrina vanema põlve elanikest ei mäletaks, kus asus Baldri pood! Vaatamata sellele, et aastakümnete jooksul on asunud selles majas erinevate nimedega ja erinevatele omanikele kuulunud kauplusi, on rahvasuus Baldri nimi säilinud. Aastakümneid ilutses laoseinal ukse kohal omaniku nimi, mida ei suutnud lõplikult katta ükski proovitud värv.

1939. aastal pani Eino Jüri poeg Balder kirja vana sugulase Madimardi Mihkli ehk Mihkel Baldri mälestused, mis algasid sõnadega: *Umbes viis põlvkonda tagasi tuli üks 16aastane noormees üle mere Rootsist ja asus elama praegusesse Undla valda Põima külast mere poole ja tema nimi oli Balder*. Nimi Balder on Rootsimaal populaarne. Stockholmi südalinnas on tänav Baldersgatan. Balder oli üks muinasskandinaavia asekuningatest, kes suri oma pahatahtliku venna käe läbi.

Jüri Mardi poeg Balder sündis 15. märtsil 1885 ukj Imastus Virumaal Undla vallas Koplimesa külas. Tal oli 4 venda ja 4 õde. Koolihariduse sai ta Vanamõisa vallakoolis. Äritegevuse vastu tärkas temas huvi juba poisikesena. Koos sõbra Johannes Rumbergiga (hiljem tuntud “kartuli-kuningas”) osteti külas kokku kanamune ja müüdi need Tapa turul väikese vaheltkasuga. Ka isuäratavad punased keeduvähid läksid Tapa jaamas kaubaks. 1914. aastal võeti Jüri sõjaväeteenistusse. Esimese maailmasõja päevil teenis ta suurema osa ajast Poolas, kus oli ratsaväes hobuste velsker. Demobiliseerus aastal 1917.

Jüri Baldri abikaasaks sai Julie Jaani tütar Terts, sündinud 15. oktoobril 1888 ukj. Laulatus toimus Kadrina kirikus 10. juunil 1912 vkj. Elama asuti Kadrinasse. Pere sai 4 poega: Evald (1913-1919), Endel (28.04.1919), Eino (08.07.1921), Eiki (1927-1928). Haigused viisid kaks poega varases lapseas. Baldrid kasvasid üles ka nende kodukülast pärineva kasupoja Ferdinand Ermanni (1909-1975) alates tema kümnendast eluaastast.

Jüri Balder asutas raudtee äärde ostetud krundil koloniaalkaupluse, mis mõne aastaga kasvas kaubamajaks. Kuigi ta alustas peaaegu mitte millestki, suutis ta suhteliselt lühikese ajaga tõusta Kadrina tooniandvaimaks isiksuseks. Tema äripartnerid paiknesid mitmes kihelkonnas. Madal ühekordne puumaja ehitati ümber kahekordseks, lisaks kiviehitusena kaupluseosa. Ta proovis ka limonaaditööstusega, kuid vähese turu tõttu lõpetas peagi. Sama lugu oli villavabrikuga. Äritegevus paisus kokku ostes kartuleid ja saates neid raudteetranspordiga Leningradi. Ettenägeliku ettevõtjana ehitas ta laod, kus laost vagunisse ja vastupidi laadimistõid sai teha rööbasteel liikuva käruga. Kõlbas see moodus ka nn nõukogude ajal edukalt kasutada. Ladude rivis olid ka saun ja pesuköök, kus kaev sees.

Ärihaare kasvas, kui Jüri Balder ostis kirikule kuuluvast maast krundi Viru tänava äärde, ehitas sinna kahekordse hoone, kus teisel korrusel asusid korterid, esimesel aga uus kauplus. Sageli mäletatakse mõnd poodi just müüja järgi. Nii hakati ka seda kauplust nimetama *Poluse poeks*, sest ostjale ulatas kaupa väikest kasvu šarmikas pika juuksepalnikuga Alide Marie Polus (14.04.1897-28.01.1972). Sõjajärgseil aastail mäletab Kadrina teda raudteejaama piletikassast. Maja kutsuti ka *valgeks majaks* või *õpetajate majaks*, kuna eluruume asustasid kooliõpetajad. 1944. aastal leidis selles majas kui aleviku kõige esinduslikumas endale asukoha Undla valla täitevkomitee. 1950. aasta 20. oktoobri öösel sai maja tuleroaks.

Jüri Balder tegeles metsanduse ja ehitustegevusega. Ka talupidamine polnud võõras. Seda tõestasid Tisleri ning Kallukse talud. Äritegevuse kõrgpunktiks said aastad 1938-1939, mil tal olid sidemed mitme tunnustatud firmaga. 6. mail 1941 maksis ta Viru Maakonna Täitevkomitee Rakvere osakonnale vastavalt paragrahvile 5 ainuüksi osalist maksu 400 rubla ja 14. mail 1941 tulumaksu 900 rubla.

Jüri Balder sai kolleegidega, talurahvaga ja kogu ostjaskonnaga hästi läbi. Ta külastas oksjoneid, sõlmis kihlvedusid. Vahel armastas ka kõrtsis käia, ajada juttu aleviku inimestega. Kord kõrtsimelus jõuti kihlveoni, kus Jüri Balder lubas oma sepaoskusi näidata. Nimelt hooples ta, et teeb hobuseraua valmis kahe soojendusega, kuigi ka kogenud sepad tegid seda tööd kolme soojendusega. Ja ta tegigi seda! See tõstis tema populaarsust veelgi.

Jüri Baldri tööelu täitis ka ühiskondlik-poliitiline tegevus. 1927. aastast alates oli ta Undla valla Kadrina Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu esimees. Seda ametit pidas ta suure hoole ja armastusega. Ta toetas ühingut nii aineliselt kui ka vaimselt. Aktiivse ühiskondliku tegevuse eest pälvis ta 50. sünnipäeva puhul Leedu Valgeristi ordeni. Tal oli mitu au-, teenete- ja tunnustuskirja. Ta kuulus mitme panga juhatusse, Kaitseliitu ja Isamaaliitu.

Juba 1937. aastal oli Jüri Balder oma unenägudes sõjas. Esimese maailmasõja päevist oli tal

kiindumus hobuste vastu. Seetõttu külastas ta sageli oksjoneid ja laatu, kus ostis hobuseid ja teisi loomi. Selles asjas elas ta ikka oma Poolast saadud kogemuste mõju all. Ilmselt olid sealt pärit ka unenäod. 1937. aastal tekkis tal mõte osta Rootsimaale talu, et teha täispööre ja siirduda tagasi oma juurte juurde. Kindlasti oli ta mõistnud, et kodumaal enam midagi head loota pole. Määravaks sai abikaasa Julie otsus, mis oli eitav. Tuli leppida saatusega, mis kujunes raskeimast raskemaks.

Jüri Balder arvati välja Kaitseliidu tegevusest selles mitteosalemise pärast. Küllap põhjustas mitteosalemise hõivatus äritegevusega. Ta pidi ära andma ka oma vene päritolu vintpüssi. Ta tehti relvituks sõna otseses mõttes. Ometi oli ta olnud hea laskur. Lasketiiru avamisel proovilaske tehes tabas ta 500 meetri pealt kahel korral kuut ja seitset, olles prillid koguni koju unustanud. Samas ei tabanud nii mõnigi hea laskur ühtegi silma.

Julmad ajaloosündmused räsivad väikest Eestimaad. Baldri perekonna väljasaatmine toimus 14. juuni 1941. Võimumehed jõudsid nende ukse taha kella nelja ajal öösel, teejuhiks Kadrina raudteejaama rööpaseadja kohalik kommunist Rotginger, kes hiljem eestistas nime Rohtlaaneks. Jüri Balder võttis välja kolmveerandliitriise piiritusepudeli ja pakkus märjakest äraandjale-suurevaevanägijale, lausudes ka sellekohase toosti. Erinevalt teistest küüditatutest transporditi Baldril – Jüri, Eino ja Julie – Rakveresse rongiga. Rongi oodati jaamahoones ligi tund aega. Selle aja jooksul oli enamik Kadrina rahvast sündmustest teada saanud ja kogunenud jaama juurde. Nende vaikivate pilkude ja püssimeeste saatel suundus Baldrite pere püstipäi jaamahoonest vagunisse.

Jüri Balder saadeti Verhoturia vangilaagrisse. Ta kuulati üle kolm päeva enne surma, kohtuotsus aga langetati poolteist kuud peale surma. Ta suri 14. veebruaril 1942 Sverdlovski oblasti Sevurali laagris.

Julie ja Eino Balder elasid Tomski oblasti Novo-Vasjugani rajooni Maiski külas. Nad töötasid kolhoosis Udarnik. Julie Balder suri 10. jaanuaril 1943 kopsupõletiku tagajärjel. Eino abiellus seal 1945. aastal. Eestisse naasti oktoobris 1956.

Endel Baldril õnnestus küüditamisest pääseda. Tal õnnestus koos abikaasa ja pisitütrega jõuda 1944. aasta sügisel Rootsimaale.

Tiiu Uusküla
MTÜ Neeruti Selts